

## ГАРОВ ҚЎЮВЧИНИНГ МУЛКИЙ ХУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ КАФОЛАТЛАРИ

Рахимбердиев Дилмурод Рустамович

Самарканд вилояти прокуратураси 16-булим катта прокурори.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23350182>

**Аннотация.** Тезисда гаров эҳтиёт чорасини қўллашнинг алоҳида процессуал муаммоси конституциявий кафолатлар, МДХ давлатлари қонунчилиги ва 2024 йилги илмий адабиётлар асосида таҳлил қилинади. Амалдаги ҳуқуқий механизмни такомиллаштиришга оид муаллифлик таклифлари асосланади.

**Калит сўзлар:** гаров, эҳтиёт чораси, суд назорати, процессуал кафолат, мутаносиблик, мулкый ҳуқуқлар.

Жиноят процессида гаровнинг ҳуқуқий табиати икки ўзаро боғлиқ вазифани қамраб олади: гумон қилинувчи ёки айбланувчининг процессуал хулқ-атворини таъминлаш ҳамда шахс эркинлигини зарур бўлмаган чеклашдан сақлаш. Бироқ гаровни учинчи шахс киритганда мазкур муносабатга айбловдан мустақил мулкдор ҳам қўшилади. Унинг мол-мулки бошқа шахснинг келгусидаги ҳаракатига боғлиқ хавф остида қолади. Шу сабабли гаров қўювчининг ҳуқуқий мақомини фақат пулни киритувчи шахс сифатида эмас, мустақил процессуал манфаат эгаси сифатида тадқиқ этиш зарур [1; 2].

Конституциянинг 20-моддасидаги мутаносиблик талаби нафақат айбланувчига, балки процессуал қарор оқибатида мулкый ҳуқуқи чекланаётган учинчи шахсга ҳам тааллуқлидир. 27-моддадаги шахс эркинлиги кафолати гаровнинг қамокқа муқобил хусусиятини очса, мулк дахлсизлигига оид конституциявий кафолатлар гаровни давлат фойдасига ўтказиш масаласида алоҳида аҳамият касб этади. ПФ–4850-сон Фармонда фуқаролар ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилиш устувор йўналиш сифатида белгилангани мазкур масалани институционал нуктаи назардан долзарблаштиради [1; 3].

Асосий муаммо гаров шартлари бузилганлиги ҳақида қарор қабул қилишда гаров қўювчининг хабардорлиги, унинг воқеага таъсир қилиш имконияти ва процессуал эътироз билдириш ҳуқуқи қай даражада таъминланишидир. Айбланувчининг келмаганлиги факти билан гаров қўювчининг ўз мажбуриятини лозим даражада бажармаганлиги бир хил юридик факт эмас. Бу икки ҳолатни фарқламаслик мулкый жавобгарликнинг объектив, яъни айбдан қатъи назар юзага келишига олиб келиши мумкин.

МДХ олимларидан О.А. Шушкина, Д.А. Абражеев ва Е.В. Цветковалар гаровни қонунчиликда тартибга солиш ҳамда амалда қўллаш муаммоларини ўрганганлар [5].

Уларнинг тадқиқот йўналиши гаров самарадорлигини ҳуқуқий механизм сифатида баҳолаш учун аҳамиятли. Бироқ биз учун ҳал қилувчи савол самарадорликнинг қайси ҳисобдан таъминланишидир, яъни давлат учун маблағни ундириш осонлаштирилгани ҳисобиданми ёки ҳар бир иштирокчининг мажбурияти аниқ белгилангани ҳисобиданми?

Бизнингча, иккинчи ёндашув қонунийлик ва мутаносибликка яқинроқ.

С.Н. Мальцева гаровни қўллаш муаммоларини алоҳида тадқиқ этган [6]. Мазкур адабиёт гаровнинг амалиётдаги чекловларини муҳокама қилиш учун манба бўлса-да, ундан учинчи шахс ҳар қандай ҳолатда молиявий оқибатга жавобгар деган хулоса чиқариш

мумкин эмас. Бизнингча, гаровнинг олдини олувчи вазифаси гаров қўювчига тушунарли ва бажарилиши мумкин бўлган мажбуриятлар юклангандагина легитим бўлади. Унга айбланувчини жисмонан назорат қилишдек имконсиз вазифа юкланмаслиги керак.

Ушбу ҳолатни бизнинг қонунчилигимизга яқин бўлган бошқа давлатларнинг қонунчилигига қиёслаб таҳлил қилсак. Россия ЖПК 106-моддаси гаровни суд қарори асосида қўллаш, гаров киритиш ҳақида илтимоснома бериш ва унинг тури ҳамда миқдорини белгилаш тартибини назарда тутди [7]. Бу ерда суднинг марказий роли мулкий кафолатга оид низоларни процессуал шаклга солиш имконини беради. Бироқ суд иштирокининг ўзи гаров қўювчининг овози эшитилганини аниқлатмайди. Шу боис қиёсий тажрибадан суд ваколатини эмас, айнан учинчи шахсни эшитиш ва далилларни текшириш кафолатини ажратиб олиш лозим.

Қозоғистон ЖПК 145-моддасида гаров қўювчига айблов хусусияти, гумон қилинувчининг мажбуриятлари ва уларни бажармаслик оқибатларини тушунтириш назарда тутилган. Шунингдек, учинчи шахс киритган гаровга муайян мулкий ундирувларни қаратганда унинг розилигига алоҳида аҳамият берилган [8]. Бу механизм гаров қўювчининг мустақил ҳуқуқий манфаати мавжудлигини кўрсатади. Лекин розиликнинг ўзи гаров шартлари бузилганлиги ҳақидаги баҳсда тўлиқ процессуал ҳимоя ўрнини босмайди.

Гаров маблағини давлат фойдасига ўтказишни жиноий жазо билан тенглаштириш нотўғри, чунки у процессуал мажбуриятни таъминлашга қаратилган мулкий оқибатдир. Шу билан бирга, унинг санкциявий таъсири борлиги инкор этилмайди. Шу сабабли қарор қабул қилувчи орган гаровнинг айнан қайси шарт бузилганини, бу шарт кимга тушунтирилганини, бузилишга оид далилларни ва гаров қўювчининг эътирозларини аниқ кўрсатиши шарт. Бу талаб ҳуқуқий аниқликни таъминлайди.

Фараз қилайлик, гаровни айбланувчининг қариндоши киритган, айбланувчи эса кейин чақирувга келмаган. Бироқ чақирув ҳақида қариндошга хабар берилмаган, у айбланувчининг яшаш жойини ҳам билмаган. Бундай ҳолатда фақат келмаслик фактига таяниб маблағни олиб қўйиш гаров қўювчининг реал таъсир имкониятини инобатга олмайди. Аксинча, гаров қўювчи айбланувчининг қочишига ёрдам берган ёки унинг жойлашувини атайин яширган бўлса, мулкий оқибатни қўллаш учун кучлироқ асос юзага келади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, ЖПК 249-моддасига қуйидаги мазмундаги процессуал кафолатни киритишни таклиф қиламиз:

«Гаровни давлат фойдасига ўтказиш масаласи ҳал этилаётганда гаров қўювчи ишни кўрувчи ваколатли орган томонидан хабардор қилинади, унга тушунтириш бериш, далиллар тақдим этиш, вакил ёрдамидан фойдаланиш ва қабул қилинган қарор устидан шикоят қилиш имконияти таъминланади».

Бундан ташқари, биз қонунчиликда гаровни давлат фойдасига ўтказиш тўғрисидаги қарорнинг асослантурувчи қисми учун минимал талабларни белгилаш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Яъни, айнан қайси мажбурият бузилгани, бу мажбурият кимга ва қачон тушунтирилгани, бузилишни тасдиқловчи далиллар, гаров қўювчининг эътирозлари ва уларга баҳо.

Гаров қўювчининг ҳуқуқларини алоҳида тартибга солиш суд ва тергов органлари учун қўшимча расмийчилик эмас. Унинг иштирокини таъминлаш қарорнинг кейинчалик бекор қилиниши хавфини камайтиради, далиллар тўпланишини тартибга солади ва гаров қўювчиларнинг мазкур институтга ишончини оширади. Айниқса, гаров қўювчи юридик шахс бўлган ҳолатда унинг ваколатли вакили, мулкка эгалик ҳуқуқи ва ички корпоратив розилик масалалари ҳам аниқлаштирилиши зарур. Бундай масалаларни фақат мулкни қабул қилиш пайтида текшириш етарли эмас: давлат фойдасига ўтказиш босқичида ҳам шахснинг ҳуқуқий манфаати мустақил баҳоланиши лозим.

Хулоса қиладиган бўлсак, гаровнинг самарадорлиги учинчи шахснинг ҳуқуқий ҳимоясини заифлаштириш эвазига таъминланмаслиги керак. Гаров қўювчи мулкдор сифатида ўз ҳуқуқларини ҳимоя қила олиши, давлат эса мажбурият бузилганлигини далиллар билан исботлаши зарур. Россия ва Қозоғистон тажрибаси суд назорати ҳамда гаров қўювчини хабардор қилиш механизмларини ўрганиш учун фойдали, бироқ уларни тўғридан-тўғри қўчириш эмас, миллий процессуал тизимга мослаштириш мақсадга мувофиқ.

#### **Фойдаланилган адабиётлар:**

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (2023 йилги таҳрир), 20, 27, 28-моддалар.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси, 236, 238, 249-моддалар. Расмий манба: [lex.uz/docs/111460](http://lex.uz/docs/111460).
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги ПФ-4850-сон Фармони. Расмий манба: [lex.uz/acts/3050491](http://lex.uz/acts/3050491).
4. Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт, 9-модда, 3-қисм.
5. Шушкина О.А., Абражеев Д.А., Цветкова Е.В. Залог как мера пресечения: проблемы законодательного регулирования и практики применения // Вестник Владимирского государственного университета. Серия: Юридические науки. 2024. № 2.
6. Мальцева С.Н. Залог как мера пресечения: проблемы применения // Уголовно-исполнительное право. 2024. Т. 19. № 1.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации, ст. 106. Официальный текст: [publication.pravo.gov.ru](http://publication.pravo.gov.ru); справочная редакция: [consultant.ru](http://consultant.ru).
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан, ст. 145. ИПС «Әділет»: [adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231](http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231).